

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

УДК 341.4

На зламі двох тисячоліть перед людством постала проблема необхідності пошуку ефективних шляхів розв'язання цілого масиву проблем масштабного характеру, які зачіпають інтереси усього міжнародного співтовариства, і потребують, відповідно, глобальної реакції (війни та збройні конфлікти локального характеру, екологічні катастрофи, голод і епідемії тощо). Особливої уваги при цьому заслуговує міжнародна злочинність – феномен, що вже давно не визнає таких державно-правових категорій, як «суверенітет», «цілісність» і «недоторканість кордонів», та посягає на основні загальнолюдські цінності, що стали надбанням людської цивілізації. В цих умовах перед міжнародною спільнотою стоїть завдання концентрації уваги на формах міжнародної злочинності, що проявляються в різноманітних актах міжнародного тероризму, в тому числі у відношенні до всесвітньої мережі Інтернет, незаконному обігу зброї, наркотиків, легалізації злочинних коштів, екоциду та біоциду. Співробітництво держав у боротьбі з міжнародними деліктами вимагає відповідного доктринального відображення в науці сучасного міжнародного кримінального права (далі по тексті – МКП). Як слушно зауважують І.І. Лукашук та А.В. Наумов, інтернаціоналізація міжнародних злочинів, необхідність об'єднання зусиль держав у боротьбі з ними викликали тенденцію до інтернаціоналізації кримінального права [5, с.3].

Питанням МКП свого часу приділяли увагу як зарубіжні (Р.А. Каламкарян, І.І. Карпець, М.І. Костенко, О.Г. Кібальник, І.І. Лукашук, Л.В.Іногамова-Хегай, В.С.Овчинський, В.П. Панов та ін.), так і вітчизняні науковці (В.Ф.Антипенко, Л.В. Багрій-Шахматов, В.І. Борисов, В.Г.Буткевич, А.П.Закалюк, Е.В. Наден, В.О. Навроцький, Є. Л. Стрельцов та ін.). Однак і надалі продовжує зберігатись недостатнє висвітлення окремих міжнародно-правових питань із цієї проблематики, що викликає необхідність подальших наукових пошуків.

Дана стаття переслідує своєю метою узагальнити існуючі позиції науковців щодо розуміння змісту МКП та його місця в системі права, дослідивши при цьому аргументи сторін.

Абсолютна більшість існуючих в науковій доктрині спроб сформулювати поняття міжнародного кримінального права ґрунтуються на наступних ідеях:

1) міжнародне кримінальне право є **самостійною галуззю міжнародного права**. Науковці, які тяжіють до цієї позиції, вважають, що МКП

– це: «сукупність принципів і норм, які регулюють співпрацю суб'єктів міжнародного права у сферах кримінальної юстиції, боротьби з міжнародними злочинами та злочинами міжнародного характеру» [6, с.676]; «система общепризнанных международно-правовых принципов и норм, регулирующих сотрудничество между субъектами международного права по предупреждению и привлечению виновных лиц за совершение международных преступлений и преступлений международного характера, оказанию судебной помощи, проведению расследования, уголовного преследования и судебного разбирательства, применению и исполнению меры наказания, обжалованию и пересмотру судебных решений, предусмотренным общепризнанными принципами и нормами международного права и международными договорами государств» [3, с.50];

2) міжнародне кримінальне право складає **частину міжнародного публічного (або приватного) права**. І.І. Лукашук та А.В. Наумов визначають МКП як галузь міжнародного публічного права, принципи і норми якої регулюють співпрацю держав та міжнародних організацій в боротьбі зі злочинністю [5, с.9]. При цьому МКП володіє всіма характерними рисами цього права, зокрема, об'єктом регулювання виступають відносини з участю держав і міжнародних організацій, відповідно суб'єктами є держави і міжнародні організації;

3) міжнародне кримінальне право складає **частину національного кримінального права**. З позицій вчених, які притримуються даної точки зору, поняття як злочину, так і кримінального права мають суто внутрішньодержавну природу, отже, належать до національного кримінального права і немає необхідності переводити їх у міжнародно-правове поле. Аргументується ця позиція тим, що санкції, покарання на міжнародному рівні відтворюють настанови національного кримінального права, питання аналізу і доведення злочину вирішуються відповідно на засадах національної юридичної науки і практики, джерела МКП зводяться в основному також до внутрішньодержавного права (кримінальних кодексів і законів), а всі міжнародні джерела являють собою здебільшого декларації, побажання, рекомендації [6, с.677];

4) міжнародне кримінальне право – **самостійна комплексна галузь права**. П.С. Ромашкін тлумачить МКП як «самостоятельную комплексную юридическую науку, которая изучает нормы, определяющие и регулирующие ответственность за международные преступления, а также условия оказания правовой помощи государствам друг другу в борьбе с некоторыми преступлениями» [4, с.193]. Ю.О. Решетов також вбачає у МКП комплексний характер, оскільки воно «охоплює матеріальні і процесуальні норми, які належать або до міжнародного публічного права,

або до міжнародного приватного права (кримінального) і, нарешті, до національного кримінального права» [цит. за 6, с.678].

Хоча всі ці підходи мають право на своє існування, і в кожному з них міститься певне «зерно істини», уявляється, все ж-таки, що перевагу слід віддати останньому з них. Загальноприйнятим є те, що поділ на галузі права повинен відбуватися, виходячи із предмету та методу регулювання суспільних відносин. В цьому розумінні МКП не може бути визнане частиною міжнародного права, основною особливістю якого є регулювання відносини між суверенними державами із найширшого спектру питань в умовах мирного співіснування. Юридичні наслідки недотримання загальноприйнятих норм міжнародного права – це передусім наслідки, які покладаються на державу, так як суб'єктами відповідальності є головним чином державні утворення (в ряді випадків міжнародні організації). Міжнародне право як правило, не зосереджує свою увагу на поведінці фізичних осіб, і норми внутрішнього кримінального законодавства для нього або не чинні, або неприйнятні через їх непридатність для правового регулювання міжнародних відносин. Міжнародне право не призначене для безпосереднього врегулювання відносин фізичних і юридичних осіб, оскільки для цього потрібен державний механізм [5, с.9]. Однак держави не є суб'єктами злочинів згідно з МКП, а система покарань, які пропонують застосовувати окремі вчені до «держав-злочинців», не мають нічого спільного з принципами кримінального права і кримінальними покараннями. Норми, які регламентують відповідальність держав, не зараховуються до міжнародного кримінального права [1, с.7].

Варто підтримати думку І.І. Карпеця, який вважає, що МКП сприяє нормальному розвитку міжнародних відносин, але не являється частиною міжнародного права, завдання якого набагато ширші за питання міжнародно-правової кримінальної відповідальності злочинців [2, с.23]. МКП не можна розглядати як частину міжнародного публічного (чи приватного) права.

Безперечно, МКП, як і національне кримінальне право, стосується суспільно-небезпечної поведінки суб'єктів, а також інших кримінально-правових інститутів (осудності, співучасті, стадій розвитку злочинної діяльності і ін.). Як міжнародні злочини, так і злочини міжнародного характеру повинні тягнути за собою реалізацію специфічних для кримінального права заходів відповідальності – кримінального покарання чи іншого кримінально-правового впливу. В свою чергу, у національному кримінальному праві зустрічаються норми, дотичні до сфери міжнародних відносин, що регулюють питання видачі осіб, які вчинили злочини; територіальної юрисдикції кримінального закону; скоєння злочинів з так званим «іноземним елементом». Спеціальні кримінально-правові норми

національного законодавства містять делікти, визнані такими відповідно до прийнятих державами міжнародно-правових зобов'язань.

Однак існують риси, які дають можливість говорити про міжнародне та національне кримінальне право як про якісно відмінні категорії. Передусім мова йде про відсутність міжнародного кримінального кодексу, який практично неможливо сформулювати у тому обсязі, в якому існують його національні «колеги». Це пояснюється не стільки тим, що суверенні держави навряд чи погодяться із існуванням кримінального законодавства, що створює загрозу їх суверенітету (міжнародно-правовий аспект), а, передусім тим, що суспільні відносини держав з різним соціально-політичним ладом породжують відмінні способи їх законодавчого закріплення й захисту, форми і методи існування кримінального закону та його застосування. Звідси не все, що заборонено національним кримінальним правом, є злочинним з позиції міжнародного кримінального права, і не все, що допускається міжнародним кримінальним правом, є незлочинним з точки зору національного права. Така ситуація вимагає підходити до розуміння міжнародного злочину як діяння, що підлягає солідарному кримінальному переслідуванню держав або світового співтовариства в цілому. Тобто ті види злочинів, які на сьогодні визнаються міжнародними, виходять за межі відносин, які взяті під охорону національним законодавством держави (н-д, злочини проти миру і безпеки людства). Ці та інші аргументи дають підстави стверджувати, що міжнародне кримінальне право не може розглядатися як частина національного кримінального права.

МКП притаманні свої, специфічні джерела, це, передусім, міжнародні договори, конвенції, звичаї та прецеденти. Його норми можуть створюватися як результат діяльності чисельних міжнародних органів та організацій, а також домовленостей між державами для надання допомоги у боротьбі зі злочинами. Оскільки при конструюванні таких норм зіштовхуються інтереси всіх держав, вони створюють норми права, що визнаються всіма на основі практики міжнародного спілкування, додаючи, в той же час, те корисне, що присутнє у національному законодавстві. З огляду на розглянутий матеріал, міжнародне кримінальне право слід визнавати самостійною комплексною галуззю права, яка «вийшла» із права міжнародного та має тісні зв'язки із кримінальним правом.

1. Зелінська Н.А. Міжнародно-правова концепція міжнародного злочину. Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. юрид. наук. – К., 2007. – 34 с.
2. Карпец И.И. Преступления международного характера. – М.: Юрид. лит., 1979. – 262 с.
3. Костенко Н.И. Международное уголовное право: современные теоретические проблемы. – М.: Издательство «Юрлитинформ», 2004. – 448 с.

4. Курс международного права: в 7 т. Т.6 Отрасли международного права / И.Н. Арцибасов, И.И. Лукашук, Б.М. Ашавский и др. – М., 1992. – 312 с.
5. Лукашук И.И., Наумов А.В. Международное уголовное право: Учеб. – М.: Спарк, 1999. – 287 с.
6. Міжнародне право: Підручник / За ред. В.Г. Буткевича. – К.: «Либідь», 2004. – 816 с.
7. Панов В.П. Международное уголовное право. Учебное пособие. – М.: «Инфра-М», 1997. – 320 с.

Medytskiy I.B.

The Main Approaches to the International Criminal Law Understanding

The existing positions of research workers opens up in the article. This position is connected with the understanding of the international criminal law and the place it must occupy in the system of law branches. The author gives an opinion that the international criminal law must be determined as an independent complex law branch.

Keywords: international criminal law, law branch, independent complex law branch.